

This is a draft of an article forthcoming in *Revista d'Estudis Autònoms i Federals – Journal of Self-Government*. This document is the authors' final accepted version of the journal article. There may be differences between this version and the published version.

PLEASE CITE THE PUBLISHED VERSION

Què són polítiques lingüístiques justes? Els paradigmes actuals de la justícia lingüística

Sergi Morales-Gálvez (KU Leuven)¹ i Elvira Riera-Gil (Universitat Pompeu Fabra)

Resum

En el marc de la teoria o la filosofia polítiques, les teories de la justícia lingüística s'ocupen d'establir principis amb vocació d'universalitat per determinar què són polítiques lingüístiques justes i, alhora, ofereixen eines per analitzar i avaluar l'adequació de les polítiques lingüístiques existents d'acord amb els principis considerats. D'una banda, aquestes teories identifiquen valors i interessos associats a les llengües i, de l'altra, proposen models per distribuir-los d'una manera justa. Aquest article presenta, en primer lloc, els paradigmes actuals de la justícia lingüística: el seu marc filosòfic, les principals teories contemporànies (l'instrumentalisme, el territorialisme i el pluralisme lingüístics) i els models d'organització de la diversitat lingüística que suggereixen. En segon lloc, en fa una anàlisi crítica centrada en tres punts identificats com a déficits: la manca d'atenció a la dimensió relacional de la llengua, la visió dicotòmica de la comunicació i la identitat com a valors associats a les llengües, i la subestimació de la rellevància dels contextos empírics tant en la concepció com en l'aplicació dels marcs teòrics. Finalment, proposa una aproximació contextual al cas de Catalunya, tenint en compte la relació entre la política lingüística i l'evolució del sistema d'autogovern.

Paraules clau

Teoria política; política lingüística; justícia lingüística; instrumentalisme lingüístic; territorialisme lingüístic; pluralisme lingüístic; autogovern; Catalunya

Introducció

Aquest article presenta una aproximació als principis que poden guiar les polítiques lingüístiques des de la perspectiva de la teoria o filosofia política normativa.² La teoria

¹ sergi.morales@kuleuven.be

² Durant tot l'article usarem els dos conceptes (teoria política i filosofia política) indistintament. Tanmateix, és important fer palès que no tothom els entén de la mateixa manera. Per a alguns autors, la teoria política és més apropiada per analitzar casos empírics, mentre que la filosofia política té més a veure amb reflexions de tipus

política normativa és una disciplina que tracta, des d'un punt de vista eticomoral, els diversos dilemes polítics que afronten les nostres societats actuals. És a dir, en comptes de focalitzar-se en com són les societats existents, els filòsofs o teòrics polítics normatius es pregunten com haurien de ser aquestes societats, i quins principis haurien de regir-les i guiar les seves lleis i institucions, perquè fossin justes (o èticament acceptables/desitjables).

L'article se centra en els marcs teòrics que aborden la relació entre grups lingüístics *nacionals* que comparteixen un mateix estat. És a dir, no hi considerem la relació amb els grups lingüístics d'origen estranger (immigrants), tot i que reconeixem la importància creixent que té per a la gestió de les polítiques lingüístiques i la necessitat d'aprofundir en aquesta línia de recerca, que per ara és molt incipient.

Fonamentalment hi tractem aspectes de justícia (com haurien de ser unes polítiques lingüístiques justes) recollint les posicions més representatives dels teòrics polítics contemporanis especialistes en aquest àmbit. Els teòrics que han reflexionat més a fons sobre la justícia lingüística treballen amb els paràmetres d'una tradició de pensament que podem anomenar, en sentit ampli, liberalisme igualitari. Es tracta d'un enfocament predominant en la filosofia política contemporània. Per això l'adoptem com a punt de partida, d'acord amb els matisos i consideracions que plantegem en l'apartat 1 i sense excloure crítiques i referències mencions a d'altres tradicions (vegeu l'apartat 4).

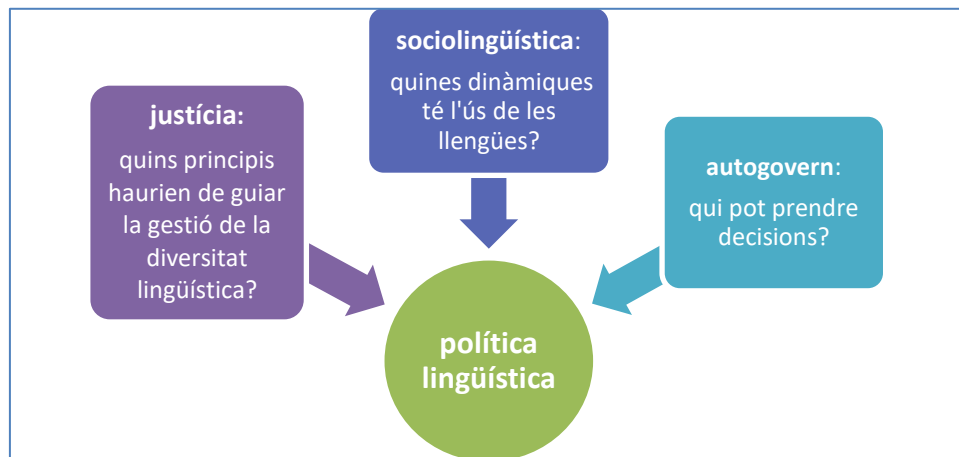
A l'hora de presentar els paradigmes actuals de la justícia lingüística n'exposem, en primer lloc, el marc filosòfic i les principals teories; i, en segon lloc, plantegem una anàlisi crítica d'alguns aspectes d'aquestes línies teòriques. Finalment, fem una aproximació contextual al cas de Catalunya parant atenció a la relació entre la política lingüística i l'evolució del sistema d'autogovern. Per autogovern entenem, de manera molt bàsica, la capacitat d'una comunitat política per poder decidir sobre els seus afers col·lectius. Aquesta capacitat es pot mesurar gradualment, i pot anar des d'una capacitat mínima (per exemple, per decidir *només* sobre el manteniment i la neteja dels carrers d'una ciutat), fins a una de considerable (per exemple, la que té un estat independent).

El nostre objectiu general és oferir una base conceptual per a un debat sobre els pros i contres de possibles models de política lingüística per a Catalunya. Pretenem proporcionar un marc

normatiu. En aquest article, però, per simplificar-ho, assumirem que ambdós conceptes tenen el mateix significat.

interpretatiu que, juntament amb el més habitual de la sociolingüística, contribueixi a situar el debat sobre la política lingüística i, més enllà d'aquí, a fer avançar la recerca i la reflexió en aquest camp.

Gràfic 1. Marc interpretatiu per a la política lingüística

L'article està organitzat en els apartats següents. L'apartat 1 ofereix una introducció al marc filosòfic de la justícia lingüística, reflexiona sobre les premisses que l'inspiren i n'apunta les conseqüències per a la regulació de la vida en comú. L'apartat 2 analitza quins són els valors que tenen les llengües d'acord amb diferents perspectives teòriques. L'apartat 3 exposa les principals teories actuals i els models d'organització de la diversitat lingüística que suggereixen a partir dels seus principis de distribució dels valors i interessos que associen a les llengües. L'apartat 4 planteja una anàlisi crítica d'aquests enfocaments teòrics, centrada en tres punts identificats com a dèficits: la manca d'atenció a la dimensió relacional de la llengua, a causa d'un enfocament eminentment distributiu; la contraposició de la comunicació i la identitat com a valors associats a les llengües, a causa d'una visió quantitativa i excessivament simple de la comunicació; i la rellevància no sempre prou reconeguda dels contextos empírics tant en la concepció com en l'aplicació de les teories. Finalment, l'apartat

5 aporta reflexions sobre el cas de Catalunya, parant atenció a diferents escenaris d'autogovern.

1. Justícia lingüística: un marc filosòfic

Les democràcies occidentals, molt influïdes per diverses tradicions de pensament com el liberalisme, el republicanisme o el socialisme, solen assumir dues premisses filosòfiques que ens ajuden a ordenar la realitat social i política, és a dir, la vida en l'espai públic. Són dues premisses, en paraules de Cécile Laborde i John Maynor,³ de la nostra modernitat liberal.

La primera premissa és l'individualisme moral,⁴ segons el qual l'individu és l'única unitat amb valor intrínsec i, per tant, l'únic agent digne d'una preocupació moral inherent.⁵ És a dir, d'acord amb aquesta premissa només l'individu té agència moral: és l'únic amb capacitat per pensar què està bé i què està malament i viure en conseqüència. Per tant, són les tries i preferències dels individus les que tenen valor moral i ens ajuden a avaluar moralment les coses. Per exemple, des d'aquesta perspectiva una llengua no tindria valor moral per ella mateixa, sinó que en tindria en tant que un individu la vol mantenir o parlar.

La segona premissa és el pluralisme ètic, segons el qual en qualsevol societat conviuen individus amb diferents concepcions del bé i, per tant, estils de vida diferents. D'acord amb el pluralisme ètic, aquestes societats (juntament amb les seves institucions) han de ser capaces de conjuminar aquestes concepcions diferents del bé i els estils de vida que les persones en deriven.

Val la pena fer alguns aclariments i precisions sobre la consideració d'aquestes premisses en els corrents del pensament filosòfic contemporani:

- a) En primer lloc, totes dues premisses han estat considerades històricament part de la tradició liberal, en contraposició a posicions de caire comunitarista, que donen entitat moral al grup per sobre de l'individu (tot seguit hi aprofundirem). Tanmateix, avui dia pensadors d'altres tradicions de pensament –des del republicanisme fins al feminisme– també les assumeixen com a pròpies. Per exemple, Philip Pettit, el pensador republicà

³ Laborde i Maynor, "The Republican Contribution to Contemporary Political Theory", 1.

⁴ També anomenat individualisme normatiu.

⁵ Alguns filòsofs, entre d'altres que defensen aquesta postura són: Barry, "Self-Government revisited", 124; Tamir, *Liberal Nationalism*, 83-84; Rawls, *A Theory of Justice*, 233; i Pettit, "A Republican Law of Peoples", 76.

contemporani per excel·lència, assumeix en bona mesura aquestes premisses a l'hora de construir el corpus teòric del republicanisme.⁶ Per tant, no es pot considerar que siguin exclusivament premisses liberals contraposades amb altres tradicions de pensament.

- b) Posar l'accent en la centralitat de l'individu no implica deixar de tractar la complexitat de les relacions entre individus i entre l'individu i el grup, incloent-hi els grups culturals o nacionals. De fet, en els últims trenta anys grans filòsofs liberals com Will Kymlicka o Philippe Van Parijs han posat en relleu la importància que té per a l'individu la pertinença a grups culturals o nacionals, sense abandonar els principis de l'individualisme moral i el pluralisme ètic.⁷ El grup és rellevant moralment, dirien, però ho és perquè ho consideren així els individus membres del grup. I aquesta és la diferència amb l'enfocament comunitarista.

La pregunta central és la següent: el grup té valor moral per ell mateix, o el té en la mesura que és un instrument desitjable per a l'individu? Els comunitaristes, *grosso modo*, defensarien la primera posició: el grup té valor moral intrínsec. La comunitat, en forma de "pràctiques socials, tradicions culturals i visions socials compartides",⁸ té un valor fonamental i cal que sigui respectada i protegida.⁹ Al seu torn, els liberals defensarien la segona postura.

- c) Tanmateix, avui dia els límits entre les dues perspectives no són nítids. En general els pensadors contemporanis no solen oposar frontalment l'individu al grup, o els drets individuals als drets col·lectius. Més aviat intenten entendre'ls i considerar-los alhora.

D'una banda, el comunitarisme, en algunes de les seves evolucions ideològiques, ha anat assumint aquestes dues premisses liberals, encara que sigui parcialment. De l'altra, el liberalisme ha debatut en profunditat des dels anys noranta del segle XX sobre les relacions entre l'individu i el grup. Will Kymlicka és l'exemple més citat de com les

⁶ Pettit, "A Republican Law of Peoples", 76.

⁷ Vegeu: Kymlicka, *Multicultural Citizenship*; Kymlicka, *Politics in the Vernacular*; i Van Parijs, *Linguistic Justice for Europe and for the World*.

⁸ Kymlicka, *Contemporary Political Philosophy. An Introduction*, 209; la traducció és nostra.

⁹ El comunitarisme és molt més complex que la caracterització que hem exposat aquí. Per a informació genèrica podeu llegir: Kymlicka, *Contemporary Political Philosophy*, capítol 6. Per a informació més concreta, vegeu diversos autors que solen ser catalogats com a comunitaristes: Sandel, *Liberalism and the Limits of Justice*; Walzer, *Spheres of Justice*; MacIntyre, *After Virtue*; i Taylor, *Philosophy and the Human Sciences*. Val a dir que no tots ells se senten còmodes amb aquesta etiqueta, i que alguns han anat evolucionant cap a posicions més liberals o republicanes amb el pas del temps.

teories dels drets de grup (o comunals) poden encaixar dins el marc liberal.¹⁰ Dins l'àmbit acadèmic català, en aquesta mateixa línia podem situar Neus Torbisco i la seva defensa que existeixen drets individuals (com els lingüístics) que no es poden exercir sense la comunitat, sense el grup.¹¹

Finalment, constatem que les ideologies predominants en el món occidental solen combinar totes dues perspectives. Per exemple, com demostra Daniel Cetrà a partir de l'anàlisi dels discursos sobre política lingüística a Flandes i Catalunya,¹² en tots dos casos les filosofies públiques dominants –independentment de la seva orientació ideològica favorable o no a la protecció de les llengües locals o minoritàries– prenen elements tant del liberalisme com del nacionalisme (una ideologia que, en un sentit ampli, sol ser considerada com a comunitarista).

Una de les principals conseqüències de considerar conjuntament les premisses de l'individualisme moral i el pluralisme ètic és que condueixen a aplicar un principi d'igualtat o equitat.¹³ Qualsevol teoria de la justícia que accepti aquestes dues premisses ha d'assumir, per ser coherent, una idea profundament igualitària: tots els interessos i concepcions del bé dels individus han de ser considerats igual quan regulem la vida en comú.¹⁴ És a dir, si considerem que (1) els individus som agents morals amb capacitat de decisió sobre com volem viure i que (2) les nostres societats són plurals i hem de deixar que les persones desenvolupin els seus plans de vida, podem entreveure un rerefons igualitari molt clar: els interessos i concepcions de vida de les persones han de tenir una consideració igual.

I la missió de les institucions polítiques comunes és fer-ho possible, sense jutjar d'entrada el valor moral de les diverses opcions de vida. Per exemple, les institucions no han de considerar de manera diferent si una persona vol fer una vida contemplativa i centrada en la lectura o si prefereix fer una vida molt social, centrada en l'activisme polític i la transformació del seu entorn. Les institucions han de ser simplement neutrals davant aquestes opcions de vida; considerar-les de manera igual. No fer-ho voldria dir que privilegien les preferències d'unes

¹⁰ Kymlicka, *Multicultural Citizenship*.

¹¹ Torbisco, *Group Rights as Human Rights*.

¹² Cetrà, *Nationalism, Liberalism and Language in Catalonia and Flanders*.

¹³ En aquest text utilitzem aquests dos termes com a sinònims, d'acord amb el concepte que desenvolupem a continuació.

¹⁴ Òbviament, aquest principi té límits morals, com els que estableix la consideració dels drets fonamentals (dret a la vida, a la dignitat humana, etc.). Per exemple, en quedarien excloses concepcions del bé que cerquessin l'eliminació física del diferent (com el nazisme).

persones per sobre de les altres. Podrien vulnerar el principi d'igual consideració, ja que no tractarien de la mateixa manera la seva autonomia moral. O, encara més, imposarien les preferències o maneres de viure d'algunes persones a les altres.

El mateix passa amb les preferències polítiques i ideològiques. És a dir, aquelles que tenen a veure amb com ordenem les nostres societats, per exemple en el cas dels drets i deures lingüístics. A priori, tothom té la capacitat i agència moral de discernir quins béns i interessos són importants socialment i políticament, i quins principis han de guiar la implementació de tals interessos. Per tant, hi ha una pluralitat de visions en tota societat. La pluralitat ètica i política, com no pot ser d'altra manera, causa conflicte, perquè algunes preferències i principis xoquen amb d'altres. I cal establir mecanismes per decidir com es gestionen els desacords i els conflictes.

La filosofia política ens ofereix eines per fer-ho. D'una banda, per establir principis sobre quins interessos i drets són requerits o permissibles per assolir una societat justa. De l'altra, per avaluar les polítiques existents segons uns determinats estàndards de justícia (i determinar si són justes o injustes i per què). Per tant, dins el marc de la filosofia política qualsevol teoria de la justícia ha d'identificar, en primer lloc, quins són els béns i interessos que les persones valoren i, en segon lloc, els ha de distribuir de manera equitativa d'acord amb uns principis determinats. D'aquesta distribució sorgeixen els drets i deures amb què es regula la vida en comú. Com veurem en l'apartat 4, les característiques empíriques de cada cas influeixen enormement tant en la identificació dels interessos com en les possibilitats de distribuir-los equitativament.

En aquest marc bàsic, el debat sobre la justícia lingüística respon a dues preguntes fonamentals:

- (1) Què fa que les llengües siguin importants en termes de justícia o, dit d'una altra manera, quins valors tenen les llengües dels quals deriven interessos (i per tant drets) per a les persones?
- (2) Un cop hem determinat quins són aquests valors, com els distribuïm de manera igualitària? Quins principis han de guiar les polítiques relacionades amb allò que hem determinat com a important de les llengües?

En els dos apartats següents analitzem aquests aspectes i la manera com els tracten les principals línies teòriques actuals.

2. El valor de les llengües

D'acord amb l'enfocament anterior, les llengües no tenen un valor intrínsec sinó instrumental: tenen valor en tant que en tenen per als individus.¹⁵ Els éssers humans tenen, com hem dit, agència moral i, per tant, són els únics que tenen valor moral per ells mateixos i capacitat de donar valor moral a les altres coses. Per això les llengües tenen valor només si hi ha individus que els confereixen tal valor. Si acceptéssim que les llengües (totes) tenen un valor moral intrínsec, és a dir, independent del que els conferim els éssers humans, tindríem l'obligació moral de fer el que poguéssim perquè continuessin existint, és a dir, perquè tinguessin parlants. Això implicaria obligar-ne l'aprenentatge, fins i tot l'ús, encara que cap persona cregués que té valor fer-ho. Pot haver-hi raons per obligar les persones a aprendre llengües, però cal que siguin bones raons, fonamentades en valors i interessos que les persones puguem derivar de les llengües. Aquestes consideracions s'apliquen, sobretot, als parlants de cada llengua.¹⁶

A grans trets, els valors i interessos associats amb les llengües poden estar relacionats amb dos aspectes: la comunicació, entesa com a intercanvi efectiu d'informació; i la identitat, entesa sobretot com a sentit de pertinença a un grup.

¹⁵ Aquesta perspectiva s'allunya de la sociolingüística, que sol assumir el valor intrínsec de la diversitat lingüística.

¹⁶ Les persones que poden donar valor a una llengua no són exclusivament els seus parlants. Així, un ciutadà de Catalunya no catalanoparlant pot donar valor al català i creure que existeixen bones raons per promoure'n el coneixement i l'ús (perquè és bo per a la convivència, o perquè pot ajudar a disminuir desigualtats socials...) i, per tant, estar disposat a perdre part dels seus privilegis com a parlant, per exemple, d'una llengua majoritària (com el castellà) en benefici d'atorgar més espais d'ús al català. El fet de compartir aquests valors permet, per exemple, legitimar el model lingüístic del sistema educatiu, amb el català com a llengua d'ús preferent. Alhora, però, això té importància quan aquestes persones estan afectades per les polítiques d'aquesta llengua, com seria el cas d'un ciutadà de Catalunya parlant d'amazig. Seria estrany dir que hi ha un deure de promoure la llengua amaziga entre els seus parlants perquè els catalans hi tenim un interès encara que els seus mateixos parlants no n'hi vegin i no la vulguin continuar usant. Per a una lectura ràpida sobre diferents tipus de categories de raons per justificar principis, vegeu: Patten, *Equal Recognition. The Moral Foundations of Minority Rights*, 18-21.

Tots els teòrics estan d'acord que les llengües són importants per a les persones com a instruments de comunicació que fan possible la transmissió d'informació complexa. Entre els interessos individuals vinculats a les possibilitats de comunicació, els teòrics polítics solen destacar: (1) l'accés a la deliberació democràtica, és a dir, que tothom pugui participar (comunicar-se i fer-se entendre) en el debat sobre els afers comuns d'una determinada col·lectivitat democràtica; (2) la mobilitat dins un estat (o més enllà) o, dit d'una altra manera, que el màxim nombre de persones pugui moure's dins d'un determinat espai territorial sense que la llengua sigui una limitació; (3) la millora de les oportunitats socioeconòmiques i que, per tant, la llengua no sigui un problema a l'hora de garantir el màxim nombre d'oportunitats a les persones de progressar al llarg de la seva vida (sobretot la laboral); i (4) l'eficiència, és a dir, que els costos de gestió de la diversitat lingüística siguin els menors possibles.¹⁷ Per tant, hi ha un consens general sobre el fet que tenir competència comunicativa en les llengües compartides entre els ciutadans d'un estat, i també en llengües de comunicació internacional és beneficiós per a les persones, i que val la pena fer polítiques lingüístiques per afavorir-ho.

Filòsofs com Thomas Pogge, Brian Barry o Daniel Weinstock han defensat que els principals valors que una persona pot deduir de la llengua estan vinculats a la comunicació, sobretot per algunes de les quatre raons exposades.¹⁸ Weinstock defensa que, perquè un sistema democràtic pugui funcionar, tothom ha de ser capaç de comunicar-se amb fluïdesa en una llengua compartida. Les persones han de ser capaces de conèixer i entendre les lleis, allò que el govern els demana i requereix i, sobretot, han de poder ser capaces de debatre col·lectivament amb els seus conciutadans. En una línia similar, Brian Barry concep la llengua com a eina per millorar la mobilitat i les oportunitats socioeconòmiques de les persones. Aquests interessos se solen associar amb la comunicació en les llengües més esteses, igual com l'eficiència, amb la idea que utilitzar una sola llengua per comunicar-se amb molta gent és més rendible que utilitzar-ne diverses.

¹⁷ A més a més, s'acostumen a relacionar amb la comunicació alguns interessos socials com la solidaritat, la cohesió i la convivència, tot i que diversos autors també els relacionen amb la identitat que hi ha implícita en l'ús d'una llengua o una altra. Per exemple: Patten i Kymlicka, "Introduction. Language Rights and Political Theory: Context, Issues and Approaches", 3; Réaume, "Beyond Personality: The Territorial and Personal Principles of Language Policy Reconsidered", 283; i Van Parijs, "Cultural Diversity against Economic Solidarity".

¹⁸ Vegeu: Barry, *Culture and Equality: An Egalitarian Critique of Multiculturalism*; Pogge, "Accommodation Rights for Hispanics in the U.S."; o Weinstock, "The Antinomy of Language Policy".

A més a més, diversos autors remarquen que les llengües tenen valors vinculats a la identitat de les persones: especialment, l'autonomia (associada a la pertinença cultural) i la dignitat (associada al respecte i l'autoestima).

En primer lloc, les persones podem derivar de la llengua el valor de l'autonomia, entès com la capacitat de triar entre opcions amb sentit per a un individu. Will Kymlicka fou el primer a teoritzar d'una manera nítida aquesta idea.¹⁹ Basant-se en les idees del filòsof alemany Johann Gottfried Herder, Kymlicka dona a entendre que són les cultures (o cultures societàries, com ell les anomena) les que ofereixen contextos de tria a les persones, és a dir, que les persones no trien les opcions culturals que tenen a l'abast. Les persones no naixem en el buit. Creixem i som educades en contextos culturals concrets que, per defecte, ens ofereixen un ventall d'opcions de tria que tenen sentit per a nosaltres, és a dir, que ens permeten escollir entre coses que hem après a valorar. Per tant, per a Kymlicka la protecció de les cultures té valor instrumental perquè fa possible el valor de l'autonomia individual, el valor de poder triar en llibertat entre diverses concepcions del bé i modes de vida. Les llengües formen part d'aquests contextos culturals. Com diu Kymlicka, venen a ser les claus que ens permeten l'accés a contextos de tria valuosos per a nosaltres.

En segon lloc, les persones podem associar a la llengua el valor de la dignitat, perquè ens podem sentir identificades amb la nostra llengua (o les nostres llengües), sentir-les part del que som com a persones. Per tant, l'estatus que altres persones (o les institucions) confereixin a aquestes llengües d'identificació el relacionarem amb l'estatus que ens atorguen a nosaltres mateixes com a persones. Per exemple, un ciutadà finès de llengua sueca podria argumentar que la seva dignitat ha estat atacada si, de cop, les institucions fineses decidissin que el suec deixa de ser llengua oficial amb la mateixa consideració que el finès. Podria interpretar que les seves preferències lingüístiques com a ciutadà no estan sent ateses en igualtat i que, per tant, se l'està tractant indignament. Aquesta aproximació al debat va ser inicialment teoritzada per Philippe Van Parijs²⁰ que va desenvolupar la seva idea de la justícia lingüística com a paritat d'estima o igual respecte. Van Parijs usa els termes estima, respecte i dignitat de manera intercanviable.

¹⁹ Kymlicka, *Liberalism, Community and Culture, Multicultural Citizenship, Politics in the Vernacular*.

²⁰ Van Parijs, "The Ground Floor of the World: On the Socio-economic Consequences of Linguistic Globalization"; *Linguistic Justice for Europe and for the World*.

Així com els valors relacionats amb la comunicació se solen associar amb l'ús de les llengües més esteses, els valors relacionats amb la identitat s'associen amb l'ús de llengües minoritàries o minoritzades en un determinat context, i acostumen a ser els únics que s'addueixen per justificar la protecció dels parlants d'aquestes llengües. Per això, sovint trobem en les obres teòriques una aproximació dicotòmica que pressuposa que les llengües més esteses són les millors eines per a la comunicació, mentre que les menys esteses, en tot cas, poden ser defensades per raons d'identitat. Es considera, doncs, que les primeres són valuoses com a instruments de comunicació (i no necessàriament d'identitat), i que les segones poden ser valuoses com a instruments d'identitat (i no necessàriament de comunicació). Dit d'una altra manera, les llengües més esteses són vistes com a instruments de justícia socioeconòmica, mentre que les menys esteses s'associen únicament a la justícia nacional i cultural. Tradicionalment aquesta dicotomia s'ha entès en el marc dels estats, entre les llengües de les majories nacionals i les de les minories nacionals, però en els debats cada vegada és més present el paper de les llengües globals, especialment l'anglès. Les llengües de la immigració són considerades per ara en un segon pla.²¹

Veurem més endavant que aquesta aproximació està basada en una concepció simplista i purament quantitativa de la comunicació, fet que serà objecte d'una de les crítiques que plantejarem als enfocaments teòrics actuals de la justícia lingüística.

3. Teories actuals: principis i models d'organització de la diversitat lingüística

Com hem exposat abans, tota teoria de la justícia lingüística ha d'identificar, en primer lloc, quins són els valors i interessos associats a les llengües i, en segon lloc, ha de suggerir-ne una distribució equitativa d'acord amb uns principis determinats.

²¹ Per a debats i crítiques sobre els valors de les llengües, vegeu: Kymlicka i Patten (Eds.), *Language Rights and Political Theory*; May, "Language Rights: Moving the Debate forward"; Morales-Gálvez, "Why Should We Prevent a Global Anglo-American Life-World? A Democratic-Deliberative Answer"; Ricento (Ed.), *Language Policy and Political Economy: English in a Global Context*; Riera-Gil, "The Communicative Value of Local Languages: An Underestimated Interest in Theories of Linguistic Justice"; Robichaud i De Schutter, "Language is Just a Tool! On the Instrumentalist Approach to Language".

Actualment podem distingir tres línies teòriques principals, que difereixen en aquests dos aspectes i per tant proposen diferents models d'organització de la diversitat lingüística. La taula 1 les representa esquemàticament:²²

Taula 1. Línies teòriques de la justícia lingüística

Línia teòrica	Valor de la llengua		Aplicació del principi d'igualtat de tracte	Proposta normativa (solució justa)	Principal referent empíric
	Comunicació	Identitat			
Instrumentalism e lingüístic	Sí	No	Maximització de les oportunitats de comunicació	Monolingüisme institucional en tot el territori (convergència lingüística uniforme)	Estat mononacional
Territorialisme lingüístic	Sí	Sí	Maximització de les oportunitats de comunicació +	Monolingüisme institucional en el territori de cada grup (convergència lingüística territorialitzada)	Estat amb grups lingüístics nacionals molt territorialitzats
Pluralisme lingüístic	Sí	Sí	Reconeixement de les identitats	Plurilingüisme institucional	Estat amb grups lingüístics nacionals barrejats

Una primera línia teòrica, que podem anomenar *instrumentalisme lingüístic*, considera que la identitat pertany exclusivament a l'esfera privada i que l'únic valor que s'ha de considerar quan parlem de llengua és el de la comunicació. Per això els defensors d'aquesta línia teòrica consideren que un tracte igualitari s'aconsegueix maximitzant les oportunitats de comunicació dels individus en l'esfera pública. Per als instrumentalistes lingüístics només el valor comunicatiu és una bona raó per promoure les llengües. No neguen que les llengües no puguin generar interessos d'identitat, però no creuen que la identitat sigui una bona raó per promoure les llengües, perquè sostenen que ha de mantenir-se en l'esfera privada. En canvi, consideren que els valors associats a la comunicació –millorar la mobilitat de les persones, l'eficiència, la deliberació democràtica compartida, o les oportunitats socioeconòmiques– sí que proporcionen bones raons per promoure algunes llengües. El rerefons que sustenta aquest pensament és la defensa de la justícia socioeconòmica (no es tenen en compte els aspectes de justícia nacional i cultural). Així, autors com Thomas Pogge o Brian Barry, defensors de societats igualitàries, es pregunten com la llengua pot influir, en termes socioeconòmics, en

²² Basem aquesta classificació en diversos treballs de De Schutter i, pel que fa a la terminologia, adoptem la seva proposta més actual. Veure: De Schutter, *Linguistic Pluralism*.

l'assoliment d'una societat més justa, que maximitzi les oportunitats de les persones (per exemple en termes d'accés a opcions laborals en igualtat de condicions).²³

L'instrumentalisme lingüístic, a grans trets, afavoreix règims monolingües i uniformes en la llengua del grup nacional majoritari d'un estat, i no veu l'assimilació lingüística dels grups minoritaris com un problema de justícia, sinó fins i tot com un avantatge per als seus membres.²⁴ En línia amb el que John Stuart Mill defensava al seu llibre *Considerations on Representative Government*,²⁵ l'instrumentalisme es basa en la idea que els grups minoritaris podran accedir a tot un món d'oportunitats en la llengua majoritària que tindrien tancat si simplement fossin parlants d'una llengua poc parlada. I així com Mill, el 1861, no preveia la possibilitat d'una bilingüització massiva i sostenible (poc imaginable en societats amb grans dèficits d'alfabetització), els instrumentalistes actuals simplement consideren que no té cap valor, dins un estat, per a la maximització de les oportunitats de comunicació.

En canvi, la segona i la tercera línies teòriques exposades a la taula 1 consideren que la identitat *també* s'ha de distribuir en l'esfera pública i que s'han de tractar igualitàriament els interessos de comunicació i d'identitat dels ciutadans. Per als autors que les defensen, com Kymlicka, Van Parijs, Patten, De Schutter o Réaume,²⁶ els instrumentalistes s'equivoquen quan diuen que no s'han de considerar els interessos relacionats amb la identitat que podem inferir de la llengua. D'una banda, perquè hi ha interessos rellevants, com els d'autonomia i dignitat, que cal tenir presents. De l'altra, perquè per molt que s'intenti utilitzar només valors relacionats amb la comunicació per justificar una política lingüística, sempre es distribueixen valors relacionats amb la identitat, encara que sigui inintencionadament. Per exemple, es pot promoure l'anglès al País de Gal·les adduint criteris exclusivament comunicatius, però és fals que no hi hagi valors d'identitat en joc. Els anglòfons de la zona veuran acomplerts els seus interessos d'identitat (ja que, indirectament, la política de promoció de l'anglès els estarà acontentant) mentre que els parlants de gal·lès no. No hi hauria, en aquest cas, un tracte igualitari dels interessos d'identitat d'aquests dos grups de parlants. No és cert, com diuen els instrumentalistes, que les institucions poden ser indiferents a la identitat. Malgrat que ho intentin justificar amb raons comunicatives, sempre promouran els interessos identitaris dels

²³ Barry, *Culture and Equality*; Pogge, "Accommodation Rights for the Hispanics in the U.S.".

²⁴ Vegeu-ne una defensa a: Barry, *Culture and Equality*.

²⁵ Mill, *Considerations on the Representative Government*, capítol 16.

²⁶ De Schutter, *Linguistic Pluralism*; Kymlicka, *Politics in the Vernacular*; Patten, *Equal Recognition. The Moral Foundations of Minority Rights*; Réaume, "Beyond Personality"; i Van Parijs, *Linguistic Justice for Europe and for the World*.

parlants d'una llengua (en aquest cas l'anglès) mentre que no faran el mateix amb els dels parlants de l'altra llengua (el gal·lès).

Malgrat que tant la segona com la tercera línies teòriques exposades a la taula 1 consideren que la identitat pot ser una bona raó per reconèixer i promoure una llengua, es distingeixen entre elles perquè proposen models diferents d'organització de la diversitat lingüística, que parteixen de percepcions diferents sobre la distribució territorial d'aquesta diversitat en les comunitats polítiques.²⁷

La segona línia, que anomenarem *territorialisme lingüístic*, parteix d'una percepció territorialitzada de la diversitat lingüística, que permet identificar un grup lingüístic nacional àmpliament majoritari en cada territori.²⁸ Suggereix que la llengua d'aquest grup ha de predominar clarament en l'esfera pública, per facilitar la igualtat de tracte tant en les oportunitats de comunicació com en el reconeixement de la identitat dels membres de cada grup. Per als defensors d'aquest model, com Will Kymlicka i Philippe Van Parijs,²⁹ cal que cada territori tingui una llengua clarament dominant, amb un paper molt rellevant en l'esfera pública. D'aquesta manera es reconeix la diversitat lingüística en termes d'identitat (en el cas d'estats plurilingües cada subestat reconeix una llengua, i així en el conjunt es reconeix la pluralitat), i a més a més s'aconsegueix que dins de cada territori la llengua reconeguda tingui un paper preponderant en termes comunicatius: és la que garanteix una deliberació democràtica compartida, la igualtat d'oportunitats socioeconòmiques, la mobilitat i l'eficiència.

El territorialisme lingüístic afavoreix règims monolingües territorialitzats, que són compatibles amb el plurilingüisme en estats descentralitzats: cada subestat té un règim lingüístic relativament monolingüe, però les institucions comunes estatals són plurilingües. Els models empírics més representatius d'aquesta línia teòrica són Bèlgica o Suïssa. Els casos que se solen citar habitualment són els de les regions monolingües belgues (Flandes i Valònia) i suïsses (la majoria dels cantons). Tanmateix, la realitat és complexa i amb molts

²⁷ Diem que parteixen de percepcions diferents perquè, com veurem tot seguit, els autors que les defensen construeixen el seu model influïts per casos empírics que responen a diferents distribucions territorials de la diversitat lingüística. No obstant això, també es podria considerar que aquests autors simplement prefereixen un model sobre l'altre perquè els sembla millor per aconseguir uns determinats resultats.

²⁸ Per grup lingüístic entenem, a grans trets, un conjunt de persones que comparteix una mateixa llengua inicial o d'identificació. Per a una anàlisi aprofundida dels factors que permeten acotar un grup lingüístic, vegeu Riera-Gil, *Justícia lingüística i societats mixtes*.

²⁹ Kymlicka, *Politics in the Vernacular*; i Van Parijs, *Linguistic Justice for Europe and for the World*.

matisos, per la qual cosa hi ha maneres més flexibles d'entendre aquesta línia teòrica. Així, es pot materialitzar amb la preponderància d'una llengua territorial que no exclou el reconeixement d'altres llengües, com en el cas del Quebec.

La tercera línia, que anomenarem *pluralisme lingüístic*, parteix d'una percepció menys territorialitzada de la diversitat lingüística, en què els grups lingüístics nacionals no són fàcils de delimitar territorialment, sinó que viuen més aviat barrejats. Suggereix que les llengües d'aquests grups han de ser presents en l'esfera pública per facilitar la igualtat de tracte tant en les oportunitats de comunicació com en el reconeixement de la identitat dels membres de cada grup. A diferència del model anterior, els pluralistes no creuen que els drets lingüístics hagin d'estar delimitats territorialment dins d'un estat (o un subestat), sinó que segueixen els individus siguin on siguin. Els principals defensors d'aquesta postura, com Helder De Schutter i Alan Patten,³⁰ creuen que la territorialització estricta dels interessos i drets vinculats a la identitat vulnera el principi d'igual dignitat dels parlants i redueix els contextos de tria, atès que en cada territori només es reconeix una llengua. El reconeixement de les llengües per raons d'identitat, diuen els pluralistes, ha de ser igualitari, per la qual cosa tant a nivell subestatal com a nivell estatal diverses llengües mereixen reconeixement.

Aquesta darrera línia teòrica afavoreix règims plurilingües, en què els ciutadans tenen un marge de tria lingüística, tant en el nivell estatal com en el subestatal.³¹ Els models empírics que encaixen millor amb aquesta línia teòrica són els de Luxemburg o de la regió de Brussel·les a Bèlgica, on *grosso modo* els individus poden triar com exercir els seus drets lingüístics en l'esfera pública.

Totes aquestes teories, com qualsevol teoria de la justícia, intenten establir uns mínims requeriments de justícia i delimitar un marge més o menys ampli de polítiques permissibles en el marc de la democràcia. Per exemple, el filòsof quebequès Daniel Weinstock (2003) defensor de l'instrumentalisme lingüístic, argumenta que tota teoria de la justícia lingüística hauria de requerir sempre una llengua comuna entre els ciutadans d'una comunitat política per tal de fer possible una democràcia compartida. Per a ell, tota democràcia requereix la

³⁰ De Schutter, "The Linguistic Territoriality Principle – A Critique", "Testing for Linguistic Injustice: Territoriality and Pluralism", *Linguistic Pluralism*; Patten, "Political Theory and Language Policy", "Liberal Neutrality and Language Policy", *Equal Recognition*.

³¹ Per a una proposta pluralista que intenta anar més enllà del territorialisme i el pluralisme lingüístics exposats aquí, vegeu: Morales-Gálvez, "Living Together as Equals: Linguistic Justice and Sharing the Public Sphere in Multilingual Settings".

possibilitat de deliberar a l'esfera pública, i aquesta deliberació necessita que tothom pugui comunicar-se i entendre's. Per tant, des del seu punt de vista una llengua comuna esdevé un requisit mínim de justícia. Un cop arribats a aquest mínim, hi ha tot un ventall de possibilitats permissibles, com reconèixer i promoure altres llengües que no siguin la comuna. Les línies teòriques (i els autors que les han desenvolupat) difereixen sobre quins són els mínims requisits de justícia i sobre què és permisible (o no) un cop has establert aquests mínims. El de Weinstock és només un exemple.

El que fan, doncs, aquestes línies teòriques és establir punts de partida conceptuals que poden admetre molts matisos i que sempre requereixen adaptacions contextuals segons les circumstàncies de cada cas. Així, les tres línies teòriques exposades tenen punts forts i punts febles i plantegen dilemes com els que recull la taula 2 en referència a estats plurinacionals i plurilingüístics:

Taula 2. Punts forts i punts febles de les teories de la justícia lingüística

Línia teòrica	Punts forts	Punts febles
Instrumentalisme lingüístic Aplicació bàsica: - Una única llengua nacional i comuna a l'estat. - Aquesta és la llengua única de les institucions, de l'ensenyament i de l'activitat socioeconòmica a tot l'estat.	Pot facilitar la igualtat d'accés al món laboral, la mobilitat, una deliberació democràtica compartida, i l'eficiència dels serveis públics.	- No és igualitària amb les preferències lingüístiques dels ciutadans. - Pot provocar desigualtats entre la població que s'expressaria millor en les altres llengües. - Conduïx a l'assimilació lingüística dels parlants de llengües restringides a l'esfera privada.
Territorialisme lingüístic Aplicació bàsica: - Reprodueix el model anterior en el nivell subestatal. - Les institucions estatals són plurilingües (diverses llengües nacionals, no hi ha una única llengua comuna).	- És igualitari amb les preferències lingüístiques dels individus en el marc estatal i els dona marge de tria en aquest nivell. - L'ús públic d'una única llengua en el territori de cada grup pot facilitar els mateixos aspectes que el model anterior.	- Genera menys incentius perquè existeixin llengües compartides en el nivell estatal. Si els individus no són bilingües o políglotes, pot dificultar la mobilitat i la deliberació democràtica compartida en el conjunt de l'estat, i fer més complexa la gestió de les institucions comunes estatals. - En el territori de cada grup, pot tenir els mateixos punts febles del model anterior si hi ha minories lingüístiques amb menys reconeixement.
Pluralisme lingüístic Aplicació bàsica: Les institucions estatals i subestatals són plurilingües (diverses llengües nacionals, no hi ha una única llengua comuna).	És igualitari amb les preferències lingüístiques dels individus i els dona marge de tria en el nivell estatal i en el subestatal.	Genera menys incentius perquè existeixin llengües compartides en el nivell estatal i subestatal. Si els individus no són bilingües o políglotes, pot afavorir la segregació lingüística i dificultar la igualtat d'oportunitats, la mobilitat

▪ Es fa un ús públic de les llengües segons diferents criteris (proporcionals a la mida del grup o compensatoris).		territorial o la deliberació democràtica compartida. ▪ Fa més complexa la gestió de les institucions estatals i subestats.
--	--	--

La taula 2 ens mostra no només com tota teoria té punts forts (segons els seus mateixos estàndards de justícia) i punts dèbils (segons les crítiques que plantegen altres teories), sinó també com les teories ens ofereixen elements conceptuals bàsics per analitzar i avaluar normativament la realitat. Ara bé: les teories *no són* la realitat. La realitat sempre és molt més complexa que qualsevol teoria que s’hi vulgui aproximar.

4. Anàlisi crítica del marc teòric de la justícia lingüística: tres dèficits

Precisament a causa de la complexitat que té el món real –complexitat que en el cas de les llengües ha crescut significativament en el darrer segle–, qualsevol de les teories exposades pot ser objecte de crítica. En aquest article en volem plantejar, bàsicament, tres, que afecten les tres línies teòriques descrites. La primera es refereix a la necessitat d’aplicar un enfocament menys distributiu i més relacional quan tractem temes de llengua. La segona, a la falsa dicotomia que es presenta entre comunicació i identitat. I la tercera, a la importància –sovint subestimada– que té el context empíric tant a l’hora de formular una teoria com a l’hora d’aplicar-la.

Al nostre entendre, totes tres representen dèficits de les teories actuals que convindria abordar des d’una perspectiva interdisciplinària, especialment amb l’ajuda de la sociolingüística, però també d’altres disciplines, com ara l’economia.

4.1. La necessitat d’un enfocament relacional

En primer lloc, entendre la llengua (i els valors que se’n poden derivar) com un bé eminentment distributiu, tal com fan les principals línies teòriques de la justícia lingüística, enfosqueix la dimensió inherentment relacional de la llengua. És a dir, els valors i interessos associats a l’ús d’una llengua –des de la igualtat d’oportunitats socioeconòmiques a la dignitat–, no es poden simplement distribuir des de les institucions sense considerar com es donen les relacions lingüístiques diàries entre les persones. Per exemple, les institucions poden distribuir igualitàriament el reconeixement a diverses llengües, oferint el mateix grau d’oficialitat, d’ús en el sistema educatiu o de recursos econòmics per promocionar-les.

Tanmateix, fins i tot en aquesta situació, poden continuar existint relacions desiguals entre individus des del punt de vista lingüístic.

Dins la teoria política normativa hi ha un corrent de pensament, l'igualitarisme relacional, que intenta anar més enllà del paradigma distributiu per abordar aquesta problemàtica. Mentre que per a alguns teòrics polítics la justícia es refereix eminentment a la distribució de béns materials (recursos, ingressos, capacitats, benestar) i posicions socials (llocs de feina, per exemple),³² per als defensors de l'igualitarisme relacional³³ la justícia 'requereix l'establiment d'una societat d'iguals, una societat els membres de la qual es relacionin els uns amb els altres en peu d'igualtat.'³⁴ En aquest enfocament els béns no estrictament materials (com el respecte o la dignitat) són centrals. És a dir, per a aquests autors estar *en peu d'igualtat* no només té a veure amb com distribuïm els recursos, sinó sobretot amb com establim relacions entre iguals que es poden mirar als ulls i que, com diuen els filòsofs republicans, no viuen dominats.³⁵ Tenir en compte la dimensió relacional de la igualtat implica, per exemple, no només pensar en com s'han de distribuir els valors que un pot derivar d'una llengua (per exemple, oferir quantitats equitatives de recursos a dos grups per promocionar els drets lingüístics dels seus membres), sinó en com aquests parlants es relacionen entre ells (per exemple, que no existeixin normes socials històricament establertes i àmpliament acceptades que facin que parlar una llengua minoritària, o minoritzada, generi rebuig per part dels parlants d'una llengua majoritària i, de retruc, fomenti un sentiment de vergonya en aquells que la voldrien usar).

Sobta que, tot i que les llengües són eminentment instruments relacionals –potser els instruments de relació humana per excel·lència–, aquesta dimensió no s'ha aplicat sistemàticament al camp de les relacions lingüístiques. Per tant, l'igualitarisme relacional ens ofereix una nova perspectiva de recerca per aprofundir en la complexitat de la justícia lingüística.

4.2. El fals dilema entre comunicació i identitat

³² Vegeu: Arneson, "Liberalism, Distributive Subjectivism, and Equal Opportunity for Welfare"; Rawls, "Responsibility, and Distributive Justice"; Cohen, "On the Currency of Egalitarian Justice"; Dworkin, "What is Equality? Part 1: Equality of Welfare", "What is Equality? Part 2: Equality of Resources"; i Parfit, "Equality and Priority".

³³ Vegeu: Anderson, "What is the Point of Equality?"; Miller, "Equality and Justice"; Scheffler, "What is Egalitarianism?", "The Practice of Equality"; Schemmel, "Distributive and Relational Equality"; Wolff, "Fairness, Respect, and the Egalitarian Ethos"; Young, *Justice and the Politics of Difference*.

³⁴ Scheffler, "The Practice of Equality", 21; la traducció és nostra

³⁵ Pettit, *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*.

La segona crítica apel·la especialment a la necessitat d'anar més enllà dels debats entre teòrics polítics i tenir en compte les aportacions d'altres disciplines rellevants a l'hora d'analitzar l'ús de les llengües, com la sociolingüística i l'economia. Totes dues són pertinents per aproximar-se a la relació entre comunicació i identitat i posar en relleu que la visió dicotòmica que en solen plantejar els teòrics polítics és reduccionista i esbiaixada.

Com dèiem en l'apartat 2, en general els teòrics polítics assumeixen que els millors instruments de comunicació són les llengües més esteses, mentre que les llengües menys esteses, si tenen algun valor, és en termes d'identitat. Aquesta associació es basa en una valoració quantitativa de la comunicació (el valor d'una llengua augmenta amb el nombre d'interaccions potencials que permet) més que qualitativa (no es considera l'efectivitat comunicativa en termes dels resultats obtinguts amb la interacció).

Ara bé: des de la perspectiva econòmica, autors com Michele Gazzola i François Grin³⁶ remarquen la importància d'aquesta dimensió qualitativa, fent notar que (1) el *benefici* que s'espera d'una interacció és precisament l'efectivitat comunicativa, i que (2) la comunicació ha de ser entesa no només com una transferència d'informació, sinó també com a cooperació entre els parlants i exercici estratègic de poder. Aquests autors destaquen, per exemple, que la possibilitat que els parlants usin la seva llengua inicial és un element clau, perquè els permet aconseguir nivells més alts de confort i seguretat en la comunicació, que alhora impacten en l'efectivitat comunicativa.

Quan els teòrics polítics vinculen el benefici de la comunicació a les llengües majoritàries subestimen aquest vessant qualitatiu: prioritzen una noció limitada de comunicació, purament referencial o denotativa, que es refereix al simple intercanvi o transferència d'informació, i deixen de banda altres elements que influeixen en l'èxit comunicatiu. Però, a la pràctica, els parlants tenen interès no només a intercanviar informació amb un gran nombre de persones indeterminades, sinó sobretot a mantenir una comunicació efectiva amb persones concretes, persones rellevants per a ells en contextos determinats on s'esdevenen les oportunitats per al progrés socioeconòmic o per a la participació política.³⁷

³⁶ Veure: Gazzola i Grin, "Assessing Efficiency and Fairness in Multilingual Communication: Towards a General Analytical Framework"; i Gazzola, *The Evaluation of Language Regimes: Theory and Application to Multilingual Patent Organisations*.

³⁷ Certament, alguns autors presten atenció a aquest fet. És el cas de: May, "Misconceiving Minority Language Rights: Implications for Liberal Political Theory", 137-138; Robichaud i De Schutter, "Language is Just a Tool",

Sovint en la teoria política es planteja un dilema entre comunicació i identitat com si aquests dos elements actuessin separadament en les interaccions humanes. Ara bé, en realitat, la identitat és indestruïble de la comunicació perquè en forma part, i l'efectivitat comunicativa té molt a veure amb les identitats dels parlants. Des de la sociolingüística, autors com Gal, Irvine i Woolard posen en relleu que la llengua té una funció indexatòria que és clau per entendre els efectes del seu ús.³⁸ La funció indexatòria de la llengua, que està mediada per les ideologies lingüístiques dels parlants, classifica les persones segons els seus usos lingüístics i les categoritza d'acord amb factors socials i polítics, com la classe social i el poder, que afecten la seva legitimació com a agents de comunicació i les seves possibilitats de cooperació. Woolard, per exemple, crida l'atenció sobre dues ideologies que confereixen autoritat lingüística als parlants: d'una banda, la ideologia de l'anonimitat, vinculada a l'ús de les llengües majoritàries, universals (*anònimes*); d'altra banda, la ideologia de l'autenticitat, vinculada a l'ús de les llengües minoritàries, locals (*autèntiques*).³⁹ Aquestes ideologies afavoreixen una indexació social positiva de les persones que parlen les llengües universals, en el primer cas, i les llengües locals, en el segon. Per tant, allà on l'autoritat lingüística és mesurada per l'autenticitat, fer servir les llengües *autèntiques* locals adequades en comptes de llengües *anònimes* universals és clarament útil en termes instrumentals. En aquests contextos, la tria de la llengua local pot afavorir l'efectivitat comunicativa.

Remarquem, per tant, la necessitat d'una perspectiva interdisciplinària que permeti considerar millor la dimensió qualitativa de la comunicació i les seves conseqüències per a la justícia lingüística.

4.3. La importància, no sempre prou reconeguda, del context empíric

Finalment, fem un apunt sobre un aspecte que, si bé sol aparèixer en l'apartat de conclusions de moltes obres de referència –i al qual alguns teòrics polítics, com Joseph Carens,⁴⁰ han dedicat una atenció especial– sovint no és prou reconegut: la importància dels contextos empírics, tant a l'hora de formular principis teòrics com a l'hora d'aplicar-los.

128. Tots aquests autors fan notar explícitament que la llengua més efectiva per a la comunicació no és sempre la més estesa, sinó la més convenient per als propòsits dels parlants.

³⁸ Gal, "Multiplicity and Contestation among Linguistic Ideologies"; Irvine, "When Talk Isn't Cheap: Language and Political Economy"; Gal i Irvine, "The Boundaries of Languages and Disciplines: How Ideologies Construct Difference"; Woolard, "Introduction: Language Ideology as a Field of Inquiry."

³⁹ Woolard, "Language and Identity Choice in Catalonia: The Interplay of Contrasting Ideologies of Linguistic Authority", 2.

⁴⁰ Carens, "A Contextual Approach to Political Theory."

D'una banda, pel que fa a la formulació de principis, cal assumir que les teories es conceben i es desenvolupen en contextos lingüístics determinats que incentiven unes determinades maneres de conceptualitzar els valors, els interessos i els principis de justícia. Per exemple, el context en què Mill va teoritzar, l'any 1861, la importància de posseir una única llengua comuna per al funcionament de la democràcia, i els contextos en què aquesta idea s'ha refermat (estats nació amb projectes monolingües) han estat determinants per associar els valors comunicatius amb les llengües majoritàries. Igualment, la influència del cas del Quebec dins el Canadà en la filosofia política de les últimes dècades del segle XX ha afavorit que les teories de la justícia lingüística hagin tendit a assumir una concepció territorialitzada de les llengües.

D'altra banda, pel que fa a l'aplicació de les teories, cal tenir present que els factors que influeixen en les tries lingüístiques són múltiples i complexos. Alguns autors, com Patten, suggereixen que és clau per a la justícia lingüística que les condicions contextuais de tria siguin equitatives.⁴¹ Ara bé: com avaluem l'equitat d'aquestes condicions contextuais per a la tria lingüística? Les tries lingüístiques estan relacionades amb incentius i restriccions de molts tipus: directes o indirectes; explícits o implícits; conscients o inconscients; socials, econòmics i polítics; locals, estatals, globals. Es fa difícil arribar a tenir-ne una visió conjunta que permeti avaluar la justícia de les polítiques lingüístiques en un lloc i moment donats. En tot cas, arribar-hi sempre requereix un exercici profund de contextualització que tingui en compte aquestes múltiples dimensions. I aquest exercici s'ha de fer amb una perspectiva no només interdisciplinària (per exemple des de la sociologia, la sociolingüística, l'economia i el dret), sinó també transdisciplinària (implicant-hi actors polítics i socials amb experiències i punts de vista diversos).

Finalment, remarcuem que tota proposta teòrica necessita adaptacions contextuais. No sempre es tracta d'aplicar les teories existents a un cas concret; sovint el que cal és reformular-les a partir de la realitat que es considera. Aquesta afirmació ens convida a fer una reflexió sobre el cas de Catalunya, que presentem en l'apartat següent.

5. Aplicacions a un cas empíric: Catalunya en diferents escenaris d'autogovern

⁴¹ Patten, *Equal Recognition*.

La teoria política normativa és útil per intentar establir principis de justícia amb vocació d'universalitat (els ideals teòrics) i per fer anàlisi i avaluació normativa de casos empírics (adequació de les polítiques al que seria desitjable d'acord amb els principis considerats). En l'apartat anterior hem presentat principis de justícia i models teòrics de gestió política dels grups lingüístics en el marc de les democràcies liberals, que ens permeten aplicar alguns elements d'anàlisi i avaluació normativa al cas de Catalunya. En aquest apartat farem aquest exercici, posant en relleu la relació que hi ha entre la implementació de les polítiques lingüístiques i diferents escenaris d'autogovern.

Els models que hem identificat –instrumentalisme, territorialisme i pluralisme– i les seves propostes d'organització territorial de la diversitat lingüística es distingeixen per la consideració de diferents valors i principis de distribució i perquè prenen com a referents empírics patrons diferents de distribució dels grups lingüístics.

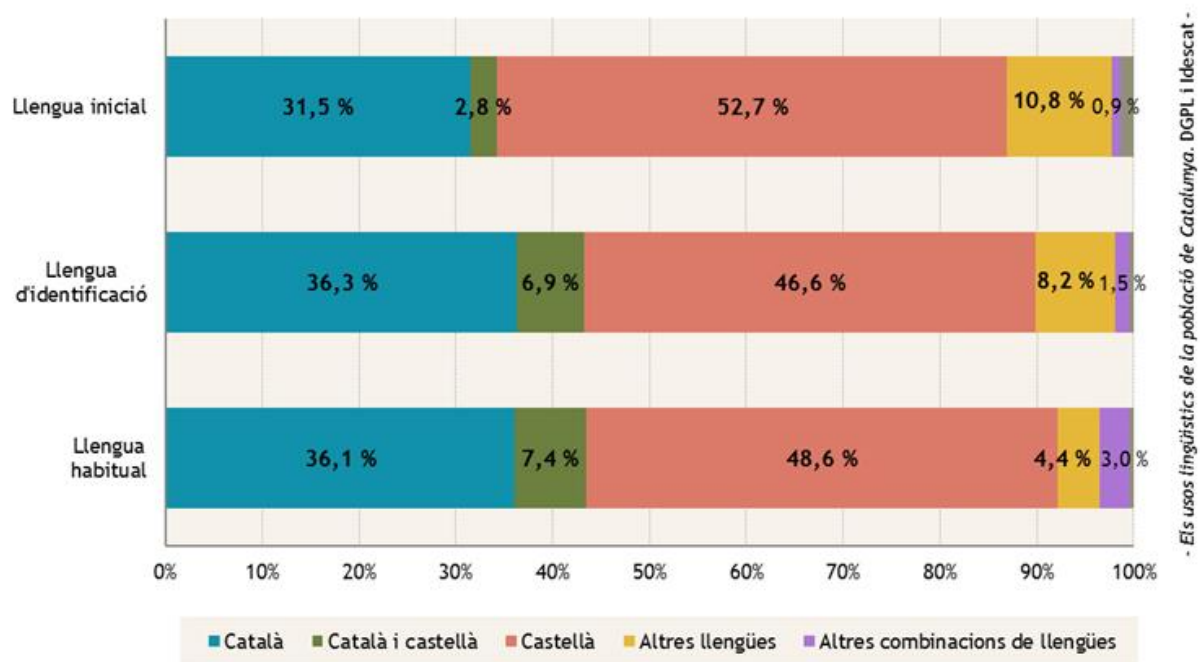
El context importa. I, quan ens situem en el nivell empíric i específicament analitzem el cas de Catalunya, resulta obvi que és necessària una reflexió sobre les possibles aplicacions al context actual del marc conceptual que hem presentat.

El model lingüístic de l'Estat espanyol no es correspon amb cap dels tres enfocaments teòrics descrits. Es tracta d'un model que –seguint una tipologia proposada per Kraus⁴² podem anomenar *d'autonomia lingüística*. Els estats amb règims d'autonomia lingüística tenen un projecte monolingüe de construcció nacional de la nació majoritària i alhora permeten règims plurilingües (sovint vinculats a projectes competitius de construcció nacional) en els (o alguns) subestats. D'acord amb aquest model, l'estat promou una única llengua comuna (la de la nació majoritària) mentre que els subestats promouen addicionalment altres llengües (les de les nacions minoritàries), de manera que quan totes dues polítiques de promoció són exitoses les poblacions d'aquests subestats tendeixen a ser bilingües. A la pràctica, aquesta forma d'organització lingüística representa el model oposat al federalisme lingüístic (amb un règim plurilingüe en el nivell federal i sovint règims monolingües en les subunitats). I els seus resultats, en termes sociolingüístics, són també oposats: mentre que el model de federalisme lingüístic reforça la territorialització lingüística (i per tant el domini d'un determinat grup lingüístic en cada subunitat), el model d'autonomia lingüística afavoreix la mescla lingüística.

⁴² Kraus, *A Union of Diversity*, 94-97.

En altres paraules, el model d'autonomia lingüística se sosté en un patró d'organització territorial de la diversitat lingüística que té efectes assimilatoris sobre les minories lingüístiques si no és que aquests efectes són contrarestats per unes polítiques lingüístiques subestatal actives. I aquest és el cas de Catalunya, en què el manteniment de polítiques lingüístiques de defensa i protecció de la llengua catalana al llarg dels darrers quaranta anys ha aconseguit uns nivells molt elevats de bilingüització de la població, malgrat la pressió assimilatòria estatal i malgrat l'elevat creixement demogràfic causat per l'arribada de contingents molt importants d'immigració internacional. Aquests mateixos factors, juntament amb l'enfocament inclusiu de les polítiques socials i educatives a Catalunya, han afavorit la mescla lingüística i l'existència d'identificacions lingüístiques diverses entre la població. Les dades de la darrera Enquesta d'usos lingüístics de la població (2018) així ho indiquen, com es mostra al gràfic 2:

Gràfic 2. Llengua inicial, d'identificació i habitual. Catalunya 2018

Dades: Enquesta d'usos lingüístics de la població 2018. DGPL i Idescat.

Font: *Enquesta dels usos lingüístics de la població*. Generalitat de Catalunya, 2018

Com s'hauria de gestionar aquesta diversitat lingüística d'acord amb les teories de la justícia lingüística exposades?

Donada la situació demolingüística, el pluralisme lingüístic sembla l'enfocament teòric més adequat com a punt de partida. L'instrumentalisme, que deixa de banda els interessos

d'identitat, no resulta un enfocament adequat d'acord amb el que hem exposat en l'apartat 3. I precisament la consideració dels interessos d'identitat porta a plantejaments pluralistes en una societat on existeixen grups importants de població amb identifications lingüístiques diferents. De fet, des del 1979 les polítiques lingüístiques de la Catalunya autonòmica s'han basat en plantejaments pluralistes, i han tingut com a objectius la justícia socioeconòmica i la justícia nacional i cultural per a tots els ciutadans, independentment de les seves identifications lingüístiques. El model lingüístic no segregat del sistema educatiu és un bon exemple de la combinació d'aquests dos tipus de justícia per a les persones que tenen com a llengua inicial el català i per a les que tenen com a llengua inicial el castellà.

Ara bé, les maneres d'implementar polítiques lingüístiques pluralistes poden variar significativament segons l'evolució dels nivells i sistemes d'autogovern de Catalunya. I cal considerar la possibilitat de diversos escenaris d'autogovern a mitjà termini. Així, Catalunya podria mantenir un nivell d'autogovern similar a l'actual com a comunitat autònoma de l'Estat espanyol, augmentar-lo per un procés de federalització de l'Estat o bé convertir-se en estat independent.

Fins ara, la política lingüística s'ha desenvolupat en un marc de competències compartides amb l'Estat, en què dos governs (estatal i subestatal) fan política alhora sobre el mateix territori i les mateixes persones. L'autogovern actual en aquesta matèria està determinat per l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006, segons el qual (art. 143) la Generalitat té competència exclusiva en matèria de *llengua pròpia*, i pot *determinar l'abast, els usos i els efectes jurídics de l'oficialitat del català, i també la normalització lingüística del català*.⁴³ Estrictament, se'n dedueix que l'Estat és qui té competència sobre la política lingüística del castellà i altres llengües. I, de fet, en els darrers anys l'augment del conflicte polític entre els governs català i espanyol s'ha traduït en un increment de la intervenció de l'Estat per posar límits a l'ús del català en relació amb el castellà (p. ex. en les institucions públiques, en l'educació i en l'activitat socioeconòmica).

Per tant, l'escenari autonòmic, marcat pels processos conflictius de construcció nacional entre Catalunya i l'Estat espanyol, obliga el Govern català a fer polítiques lingüístiques defensives i centrades en la identitat, amb una legitimació de caire monista per protegir el català com a llengua pròpia. En un context en què dos agents —l'estat i el subestat— fan simultàniament

⁴³ I de l'occità (aranès) a l'Aran, conjuntament amb el Consell d'Aran.

política lingüística, cadascun amb objectius diferents, l'enfocament monista del subestat és fonamentalment una estratègia compensatòria davant de les polítiques estatals. És, per tant, un instrument per sostenir la pluralitat lingüística, en el sentit que intenta proporcionar un context equilibrat de tria lingüística entre català i castellà davant d'un estat monolingüe en castellà. Des del punt de vista de la justícia lingüística, la continuïtat del marc autonòmic — especialment si es té en compte l'augment dels nivells de conflicte experimentat en els darrers anys— empeny el Govern de Catalunya a mantenir les polítiques defensives tradicionals.

Suggerim, en canvi, que un augment del nivell d'autogovern, que donés a la Generalitat competències plenes o exclusives sobre la política lingüística entesa en el seu conjunt —pel que fa al català, al castellà, l'occità aranès, l'anglès, les llengües inicials de la població immigrada, etc.— permetria a la Generalitat fer polítiques menys defensives del català davant el castellà (menys reactives a les actuacions de l'Estat espanyol). Alhora, aquest augment d'autogovern, que implicaria més capacitat de gestió dels contextos de tria lingüística dels catalans, també donaria a la Generalitat més responsabilitat sobre els drets i deures lingüístics de tota la població.

En un escenari de plena sobirania o augment substancial de l'autogovern, en què el Govern català fos l'únic o el principal agent responsable de protegir els interessos dels ciutadans com a membres de diferents grups lingüístics, aquest Govern hauria d'assumir la pluralitat tant en termes d'implementació —d'acord amb la línia seguida en les darreres dècades— com en termes de legitimitació. És a dir, l'èmfasi en la condició de llengua pròpia del català —necessària mentre es mantinguin posicions defensives— es podria substituir progressivament per una pluralització de la identitat col·lectiva que reconegués també el castellà com a llengua de Catalunya. La progressivitat d'aquesta pluralització estaria marcada per l'evolució, d'una banda, dels nivells de conflicte amb l'Estat espanyol i, de l'altra, d'un conjunt complex de factors sociolingüístics.

Acabem amb una reflexió aplicable a la implementació de qualsevol enfocament teòric: les solucions polítiques finals s'han d'acordar i posar en pràctica en un marc democràtic, en el qual són crucials les preferències lingüístiques expressades pels ciutadans. Per això, com hem sostingut en treballs anteriors,⁴⁴ un dels reptes de les polítiques lingüístiques d'una societat com la catalana, en què les preferències lingüístiques tendeixen a ser dúctils i canviants, és

⁴⁴ autors

capacitar els ciutadans per fer tries reflexives, és a dir, tries conscients que no només tinguin en compte els propis interessos individuals de comunicació i d'identitat, sinó també els dels altres —els del conjunt de la societat.

És el marc democràtic el que permet mantenir un debat obert sobre els valors, interessos i principis de distribució que suggereixen les teories de la justícia lingüística i el que, ahora, obre tot un ventall d'opcions polítiques possibles.

Referències

- Anderson, Elizabeth. "What Is the Point of Equality?" *Ethics* 109, n. 2 (1999): 287–337.
- Arneson, Richard. "Rawls, Responsibility, and Distributive Justice." *Justice, Political Liberalism, and Utilitarianism: Themes from Harsanyi*. Ed. Maurice Salles i John A. Weymark. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 80–107.
- Arneson, Richard. "Liberalism, Distributive Subjectivism, Equal Opportunity for Welfare." *Philosophy & Public Affairs* 19, n. 2 (1990): 158–194.
- Barry, Brian. *Culture and Equality: An Egalitarian Critique of Multiculturalism*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001.
- Barry, Brian. "Self-Government Revisited." *The Nature of Political Theory*. Ed. David Miller i Larry Siedentop. Oxford: Clarendon Press, 1983. 121–154.
- Carens, Joseph H. "A Contextual Approach to Political Theory." *Ethical Theory and Moral Practice* 7, n. 2 (2004): 117–132.
- Cetrà, Daniel. *Nationalism, Liberalism and Language in Catalonia and Flanders*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2019.
- Cohen, Gerald Allan. "On the Currency of Egalitarian Justice." *Ethics* 4 (1989): 906–944.
- De Schutter, Helder. *Linguistic Pluralism*. Oxford: Oxford University Press, Forthcoming 2020.
- De Schutter, Helder. "Testing for Linguistic Injustice: Territoriality and Pluralism." *Nationalities Papers* 42, n. 6 (2014): 1034–1052.
- De Schutter, Helder. "The Linguistic Territoriality Principle - A Critique." *Journal of Applied Philosophy* 25, n. 2 (2008): 105–120.
- Dworkin, Ronald. "What Is Equality? Part 2: Equality of Resources." *Philosophy & Public Affairs* 10, n. 4 (1981): 283–345.
- Dworkin, Ronald. "What Is Equality? Part 1: Equality of Welfare." *Philosophy & Public Affairs* 10, n. 3 (1981): 185–246.
- Gal, Susan. "Multiplicity and Contestation among Linguistic Ideologies." *Language Ideologies: Practice and Theory*. Ed. Bambi B. Schieffelin, Kathryn A. Woolard, i Paul V. Kroskrity. Oxford: Oxford University Press, 1998. 317–331.
- Gal, Susan, i Judith T. Irvine. "The Boundaries of Languages and Disciplines: How Ideologies Construct Difference." *Social Research* 62, n. 4 (1995): 967–1001.
- Gazzola, Michele. *The Evaluation of Language Regimes: Theory and Application to Multilingual Patent Organisations*. Amsterdam: John Benjamins, 2014.
- Gazzola, Michele, i François Grin. "Assessing Efficiency and Fairness in Multilingual Communication: Towards a General Analytical Framework." *Association Internationale de Linguistique appliquée Review* 20 (2007): 87–105.
- Irvine, Judith T. "When Talk Isn't Cheap: Language and Political Economy." *American Ethnologist* 16, n. 2 (1989): 248–267.
- Kraus, Peter. *A Union of Diversity: Language, Identity and Polity-Building in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Kymlicka, Will. *Contemporary Political Philosophy. An Introduction*. Second Ed. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Kymlicka, Will. *Politics in the Vernacular. Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Kymlicka, Will. *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Oxford University Press, 1995.

- Kymlicka, Will, i Alan Patten (Ed.). *Language Rights and Political Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Laborde, Cécile, i John Maynor. "The Republican Contribution to Contemporary Political Theory." *Republicanism and Political Theory*. Ed. Cécile Laborde i John Maynor. Singapore: Blackwell Publishing, 2008. 1–28.
- MacIntyre, Alasdair. *After Virtue*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1984.
- May, Stephen. "Language Rights: Moving the Debate Forward." *Journal of Sociolinguistics* 9, n. 3 (2005): 319–347.
- May, Stephen. "Misconceiving Minority Language Rights: Implications for Liberal Political Theory." *Language Rights and Political Theory*. Ed. Will Kymlicka i Alan Patten. Oxford: Oxford University Press, 2003. 123–152.
- Mill, John Stuart. *Considerations on Representative Government*. New York: Harper, 1998 [1861].
- Miller, David. "Equality and Justice." *Ratio* 3 (1997): 222–237.
- Morales-Gálvez, Sergi. "Living Together as Equals: Linguistic Justice and Sharing the Public Sphere in Multilingual Settings." *Ethnicities* 17, n. 5 (2017): 646–666.
- Morales-Gálvez, Sergi. "Why Should We Prevent a Global Anglo- American Life-World? A Democratic-Deliberative Answer." *Acta Univ. Sapientiae, European and Regional Studies* 9 (2016): 15–22.
- Parfit, Derek. "Equality and Priority." *Ratio* 10, n. 3 (1997): 202–221.
- Patten, Alan. *Equal Recognition. The Moral Foundations of Minority Rights*. Princeton: Princeton University Press, 2014.
- Patten, Alan. "Liberal Neutrality and Language Policy." *Philosophy & Public Affairs* 31, n. 4 (2003): 356–386.
- Patten, Alan. "Political Theory and Language Policy." *Political Theory* 29, n. 5 (2001): 691–715.
- Patten, Alan, i Will Kymlicka. "Introduction. Language Rights and Political Theory: Context, Issues and Approaches." *Language Rights and Political Theory*. Ed. Will Kymlicka i Alan Patten. Oxford: Oxford University Press, 2003. 1–51.
- Pettit, Philip. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Pettit, Philip. "A Republican Law of Peoples." *European Journal of Political Theory* 9, n. 1 (2010): 70–94.
- Pogge, Thomas. "Accommodation Rights for Hispanics in the U.S." *Language Rights and Political Theory*. Ed. Will Kymlicka i Alan Patten. Oxford: Oxford University Press, 2003. 105–122.
- Rawls, John. *A Theory of Justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999.
- Réaume, Denise. "Beyond Personality: The Territorial and Personal Principles of Language Policy Reconsidered." *Language Rights and Political Theory*. Ed. Will Kymlicka i Alan Patten. Oxford: Oxford University Press, 2003. 271–295.
- Ricento, Thomas (Ed.). *Language Policy and Political Economy: English in a Global Context*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Riera-Gil, Elvira. "The Communicative Value of Local Languages: An Underestimated Interest in Theories of Linguistic Justice." *Ethnicities* 19, n. 1 (2019): 174–199.
- Riera-Gil, Elvira. *Justícia lingüística i societats mixtes: una defensa de la pluralitat*. Barcelona: Institut d'Estudis de l'Autogovern, 2017.
- Robichaud, David, i Helder De Schutter. "Language Is Just a Tool! On the Instrumentalist Approach to Language." *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Ed. Bernard Spolsky. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 124–145.
- Sandel, Michael J. *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
- Scheffler, Samuel. "The Practice of Equality." *Social Equality: On What It Means to Be Equals*. Ed. Carina Fourie, Fabian Schuppert, i Ivo Wallimann-Helmer. Oxford: Oxford University Press, 2015. 21–44.
- Scheffler, Samuel. "What Is Egalitarianism?" *Philosophy & Public Affairs* 31.1 (2003): 5–39.
- Schemmel, Christian. "Distributive and Relational Equality." *Politics, Philosophy & Economics* 11, n. 2 (2011): 123–148.
- Tamir, Yael. *Liberal Nationalism*. Princeton: Princeton University Press, 1993.
- Taylor, Charles. *Philosophy and the Human Sciences: Philosophical Papers 2*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- Torbisco Casals, Neus. *Group Rights as Human Rights: A Liberal Approach to Multiculturalism*. Berlín: Springer, 2006.
- Van Parijs, Philippe. *Linguistic Justice for Europe and for the World*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Van Parijs, Philippe. "Cultural Diversity against Economic Solidarity." *Cultural Diversity versus Economic Solidarity. Proceedings of the Seventh Francqui Colloquium*. Ed. Philippe Van Parijs. Brussels: De Boeck, 2004. 371–395.

- Van Parijs, Philippe. "The Ground Floor of the World: On the Socio-Economic Consequences of Linguistic Globalization." *International Political Science Review* 21, n. 2 (2000): 217–233.
- Walzer, Michael. *Spheres of Justice. A Defence of Pluralism and Equality*. Oxford: Blackwell Publishers, 1983.
- Weinstock, Daniel. "The Antinomy of Language Policy." *Language Rights and Political Theory*. Ed. Will Kymlicka i Alan Patten. Oxford: Oxford University Press, 2003. 250–270.
- Wolff, Jonathan. "Fairness, Respect, and the Egalitarian Ethos." *Philosophy & Public Affairs* 27, n. 2 (1998): 97–122.
- Woolard, Kathryn A. "Language and Identity Choice in Catalonia: The Interplay of Contrasting Ideologies of Linguistic Authority". Article based on a presentation to the International Colloquium on "Regulations of societal multilingualism in linguistic policies". Berlín: Ibero-Amerikanisches Institut Preußischer Kulturbesitz, juny 2005.
- Woolard, Kathryn A. "Introduction: Language Ideology as a Field of Inquiry." *Language Ideologies: Practice and Theory*. Ed. Bambi B. Schieffelin, Kathryn A. Woolard, i Paul V. Kroskrity. Oxford: Oxford University Press, 1998. 3–50.
- Young, Iris Marion. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press, 1990.